

ploshchad-svalok-musora-ravna-territorii-danii-1126385.html (accessed 28 February 2020).

13 Kushnarenko A. Defitsit presnoy vody: problemy i sposoby resheniya [Freshwater deficiency: problems and solutions]. *The WALL magazine* (electronic resource). Available at: <http://thewallmagazine.ru/lack-of-fresh-water/> (accessed 28 February 2020).

14 Shapovalov A. (2010) Tayna zelenogo VVP [The secret of green GDP]. *Kommersant Vlast* (electronic journal), no. 16, pp. 46. Available at: <http://www.kommersant.ru/doc/1357612> (accessed 28 February 2020).

15 Gribova E. V. (2014) «Zelenaya ekonomika»: realii i perspektivy [«Green Economy»: realities and prospects]. *Bulletin of the Russian State Humanitarian University*. Series: Economics. Management. Right, no. 21 (144), pp. 82-92.

16 Investytsii v «zelenу ekonomiku» [Investing in a green economy] (2013) (electronic resource). Available at: <http://www.greenmind.com.ua/upload/>

forum2013/daria-revina.pdf. (accessed 28 February 2020).

17 Prohrama «Ekolohizatsiia ekonomiky v krainakh Skhidnoho partnerstva» [Greening Economies in the European Union's Eastern Partnership Countries (EaP GREEN)] (electronic resource). Available at: http://ndei.me.gov.ua/pdf/EAP_GREEN.pdf. (accessed 10 March 2020).

18 EaP GREEN. [online] Available at: http://www.unece.org/ru/env/sea/eapgreen_r.html.

19 Cameron A., Clouth S. (2012). A guidebook to the Green Economy: Issue 1: Green Economy, Green Growth, and Low-Carbon Development – history, definitions and a guide to recent publications. [pdf] UN Division for Sustainable Development. 64 p. Available at: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/GE%20Guidebook.pdf>

20 Pearce, D., Markandya, A., Barbier B.E., 1989. Blueprint for a green economy. London: Earthscan, 192 p.

УДК 339.56

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МИТНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТОВАРІВ

*Кузьминчук Н. В., д.е.н., професор,
Куценко Т. М., к.е.н., доцент,
Терованесова О. Ю., к.е.н., доцент,
Сіладі К. Б., студентка 4-го курсу(ХНУ ім. В. Н. Каразіна)*

Запропоновано теоретико-методичний інструментарій проведення екологічної митної експертизи товарів, зокрема, подано характеристику даного процесу та обґрунтовано логічні зв'язки між ними. Розкрити головну мету екологічної митної експертизи та етапи її проведення з визначенням особливостей та завдань кожного з них. Наголошено, що результати екологічної митної експертизи товарів мають бути оформлені у вигляді звіту, який містить експертний висновок. Систематизовано види висновків ідентифікаційних та класифікаційних досліджень в рамках проведення екологічної митної експертизи. Встановлено, що теоретико-методичний інструментарій проведення екологічної митної експертизи товарів включає відповідним чином сформоване науково-методичне забезпечення, що становить

© Кузьминчук Н.В.,
Куценко Т.М.,
Терованесова О.Ю.,
Сіладі К.Б.

Вісник економіки транспорту і промисловості № 69, 2020

методичні основи проведення експертизи з визначенням пріоритетних завдань в межах етапів її проведення та використання як загально-наукових, так і спеціальних методів дослідження.

Ключові слова: екологічна митна експертиза товарів, етапи проведення екологічної митної експертизи товарів, висновки експерта, інструментарій проведення екологічної митної експертизи товарів.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ ПРОВЕДЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ТАМОЖЕННОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ ТОВАРОВ

Кузьминчук Н. В., д.э.н., профессор,

Куценко Т. Н., к.э.н., доцент,

Терованесова А. Ю., к.э.н. доцент,

Силади К. Б., студентка 4-го курса (ХНУ им. В. Н. Каразина)

Предложен теоретико-методический инструментарий проведения экологической таможенной экспертизы товаров, в частности, дана характеристика данного процесса и обоснованы логические связи между ними. Обоснованно главную цель экологической таможенной экспертизы и этапы ее проведения с определением особенностей и задач каждого из них. Отмечено, что результаты экологической таможенной экспертизы товаров должны быть оформлены в виде отчета, который содержит экспертное заключение. Систематизированы виды выводов идентификационных и классификационных исследований в рамках проведения экологической таможенной экспертизы. Установлено, что теоретико-методический инструментарий проведения экологической таможенной экспертизы товаров включает соответствующим образом сформированное научно-методическое обеспечение, которое составляет методические основы проведения экспертизы по определению приоритетных задач в рамках этапов ее проведения и использования как общенаучных, так и специальных методов исследования.

Ключевые слова: экологическая таможенная экспертиза товаров, этапы проведения экологической таможенной экспертизы товаров, выводы эксперта, инструментарий проведения экологической таможенной экспертизы товаров.

THE THEORETICAL AND METHODOLOGICAL TOOLS FOR PROVIDING THE ECOLOGICAL CUSTOMS EXPERTISE OF THE GOODS

Kuzmynchuk N., Doctor of Economics, Professor,

Kutsenko T., PhD of Economics, Associate Professor,

Terovanesova O., PhD of Economics,

Siladi K., student (V. N. Karazin Kharkiv National University)

It is proposed the theoretical and methodological tools for providing the ecological customs expertise of the goods, in particular, it is given this process characteristic and the logical connections between them are substantiated. The main goal of the ecological customs expertise and the stages of its implementation with the definition of the features and tasks of

each of them are justified. The environmental customs examination is carried out in order to find out the signs of possible breach of customs rules or, if necessary, to obtain the special knowledge in the certain fields of science, technology, in particular, in respect of the environmental, operational safety and the product's quality under study.

It is noted that the results of the ecological customs expertise of the goods should be presented in the form of a report that includes the expert opinion. The forms of conclusions of identification and classification studies in the framework of the ecological customs expertise are systematized. It has been established that the theoretical and methodological tools for the ecological customs expertise of the goods include appropriately formed scientific and methodological support which constitutes the methodological basis for providing the expertise to determine priority tasks within the stages of its implementation and the use of both the general scientific and special research methods.

In particular, the use of the method or the combination of these is due to the complexity of the object under study and the pre-formulated hypothesis. It is substantiated that carrying out the ecological customs examination should contribute to improving the effectiveness of the state customs policy as a whole in the field of protection of life and health of citizens, to become the decisive information and analytical reserve for strengthening control over compliance with the environmental norms and corresponding rules by crossing of the state border with goods.

Key words: *ecological customs expertise of the goods, stages for providing the ecological customs expertise of the goods. findings of the expert, tools for providing the ecological customs expertise of the goods.*

Постановка проблеми. Питання забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування та предметів першої необхідності стають все більш актуальними в сучасних умовах розвитку суспільних відносин. Виробники часто нехтують якістю даних товарів шляхом використання неякісної сировини, спрощених технологій виробництва. Імпортна продукція є потенційною загрозою для життя та здоров'я громадян, навіть враховуючи те, що у межах країни розроблені певні стандарти вимог щодо якості товарів та боротьби з фальсифікатом. Частіше за все порушення екологічних норм зустрічається серед продуктів харчування, зокрема, під загрозою фальсифікації перебувають такі продукти як м'ясо птиці, рибні консерви, рослинна олія, кондитерські вироби та алкогольні напої. Відносно непродовольчих товарів, то найбільша кількість порушень фіксується серед парфумерних та косметичних засобів, миючих синтетичних засобів, дитячих іграшок, трикотажних виробів, взуття.

Вирішення окреслених питань безпосередньо пов'язане з ефективною організацією процедури екологічної митної експертизи товарів, що полягає в дослідженні питання дотримання екологічної або експлуатаційної безпеки об'єкта на основі застосування спеціальних знань з наданням мотивованого висновку з використанням теоретико-методичного інструментарію проведення екологічної митної експертизи товарів [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних основ митного контролю в системі державної митної політики присвячені праці таких відомих науковців, як Додін Є. В. [2, 3], Карпенко Г. Л. [5], Красовський П. А. [6], Приймаченко Д. В. [9]. Серед учених-економістів, які приділили увагу питанням перевірки дотримання екологічної безпеки товарів в системі митної експертизи слід відзначити Малигіна В. Д. [7] та Жиряєва Є. В. [4].

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Незважаючи на

значну кількість наукових праць, недостатньо опрацьованим залишається питання використання теоретико-методичного інструментарію проведення екологічної митної експертизи товарів, що, на думку автора, стримує розвиток державної митної політики, ускладнює виконання нею контролюючих функцій в митній сфері. У зв'язку з цим *метою статті* є розробка теоретико-методичного інструментарію проведення екологічної митної експертизи товарів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною властивістю товару є його ознака як продукту праці, що виготовлений для подальшого обміну або продажу, головною функцією якого є задоволення потреб споживача [1]. Не менш важливою характеристикою товару, що має велике значення для більшості споживачів в умовах активізації боротьби за здоровий спосіб життя та запобігання екодеструктивному впливу процесу виробництва на природне середовище, є його екологічна безпека. Екологічна митна експертиза проводиться з метою встановлення можливості або заборони ввезення/вивезення товару в рамках певного митного режиму, визначення рівня екологічної, експлуатаційної безпеки, встановлення відповідності товару існуючим вимогам щодо якості та медико-біологічних параметрів, встановлення експлуатаційних характеристик товару та відсутності/наявності шкідливих відходів.

Екологічна митна експертиза товарів проводиться у разі необхідності з'ясування ознак можливого порушення митних правил або у випадку виникнення потреби отримати спеціальні знання з окремих галузей науки, техніки, зокрема, з питань дотримання екологічної, експлуатаційної безпеки та якості досліджуваного товару [8]. Якість митної експертизи товарів залежить, в першу чергу, від того, наскільки добре буде підготовлено план її проведення. Планування проведення митної

експертизи товарів є найважливішим і обов'язковим етапом у роботі експертів, митних лабораторій або інших спеціалістів за призначенням митного органу. Сутність планування митної експертизи товарів полягає в розробці експертом плану проведення дослідження, яке передбачає виконання дій в певній послідовності, науково-методичного, матеріально-технічного забезпечення проведення процедур дослідження у визначені строки з підготовкою обґрунтованого висновку щодо отриманих результатів. На тривалість експертизи впливають наступні фактори: складність експертизи, досвід експерта, його навички, наявність звітних матеріалів щодо результатів проведених аналогічних експертиз, необхідність залучення сторонньої організації або експертів. Процедура проведення митних експертиз у різних сферах та для різних товарів має певні особливості, однак уніфікований алгоритм проведення експертиз містить в собі усі необхідні етапи, і може бути використаний для встановлення відповідності товару існуючим вимогам щодо рівня екологічної та експлуатаційної безпеки. У загальному випадку екологічна митна експертиза товарів складається з трьох етапів, характеристика яких наведена на рис. 1.

Головним завданням підготовчого етапу є розробка плану проведення екологічної митної експертизи товару. Для цього експерт має проаналізувати ситуацію, вивчити всі представлені матеріали та вихідні данні, а також зібрати додаткову інформацію про досліджуваний об'єкт. Необхідно ознайомитись з матеріалами попередньо проведених аналогічних експертиз, надати оцінку матеріально-технічному та методичному забезпеченню роботи організації, що проводитиме експертизу. Під час підготовчого етапу необхідно розробити гіпотезу (експертну версію), встановити перелік робіт, необхідний для отримання відповідей на поставлені питання, їх

обсяг, послідовність та термін виконання. Окрім цього, доцільно розглянути можливість проведення експертизи власними силами або обґрунтувати необхідність залучення сторонніх організацій для виконання окремих видів робіт, наприклад, проведення

лабораторних (натуральних) випробувань. Якщо планується проведення комплексної експертизи, то у загальному плані експертного дослідження деталізуються завдання для кожного з експертів [6, с. 163].

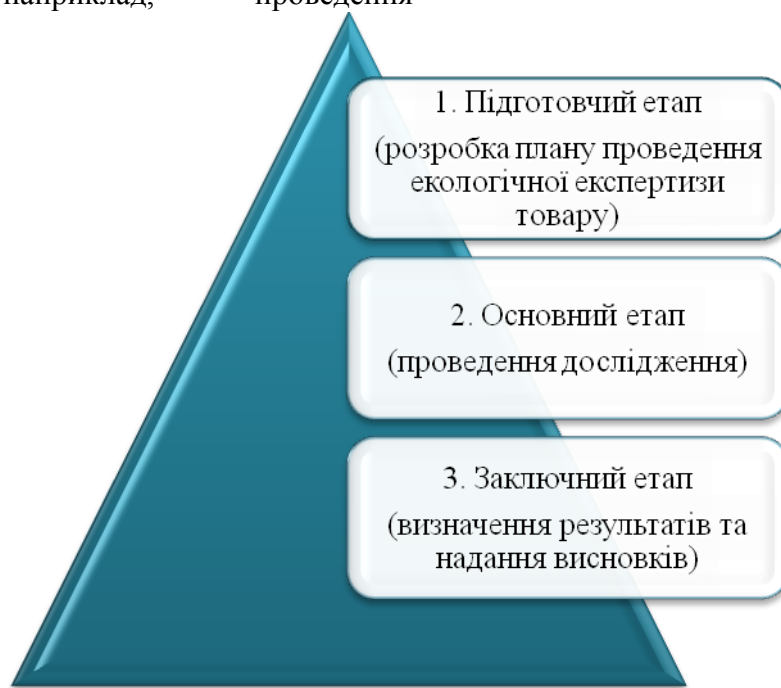

Рис. 1. Етапи проведення екологічної митної експертизи товарів (розроблено авторами за джерелом [7])

Другий етап екологічної митної експертизи товарів пов'язаний безпосередньо з проведенням дослідження. Кожен з експертів додає щось особливе в процес проведення, але можна виділити загальні риси, які характерні для усіх або більшості експертиз. Другий етап може бути поділений на дві частини – теоретичну та експериментальну [4, с. 201]. Теоретичні дослідження мають значний вплив на процес отримання відповідей на поставлені питання, оскільки вони дозволяють глибоко проникнути в сутність об'єкта експертизи. Метою теоретичних досліджень є виокремлення у процесі синтезу знань істотних зв'язків між досліджуваним об'єктом та навколишнім середовищем, пояснення та узагальнення отриманих результатів

експертизи. На цьому етапі розрізнені відомості необхідно систематизувати, узагальнити наявні факти по досліджуваному об'єкту, і, якщо цих даних достатньо, то надати роз'яснення.

Під час теоретичних досліджень проводиться також аналітична робота – визначення факторів, які впливають на кінцевий результат експертизи, а також виявлення механізму їх дії, теоретична перевірка запропонованої гіпотези тощо. При проведенні теоретичних досліджень можливе використання всього наявного арсеналу загальнонаукових методів – аналізу та синтезу, індукції та дедукції. Для підтвердження або спростування теоретичних висновків щодо екологічної або експлуатаційної безпеки товару у деяких випадках необхідно проводити експериментальні дослідження, що є

найважливішим елементом експертного дослідження, основою якого є проведення дослідів з чітко врахованими та контрольованими умовами, які надають можливість слідкувати за перебігом явищ та неодноразово їх відтворювати при повторенні умов. Головною метою експерименту є виявлення властивостей досліджуваного об'єкта, перевірка справедливості гіпотези або результатів теоретичних досліджень і, на цій основі, широке та глибинне вивчення об'єкта експертизи.

Процес постановки і організація експерименту визначається його призначенням. Перед організацією експериментальних досліджень розробляються задачі, обирається методика та програма експерименту. Методичні рішення, які приймаються, формулюються у вигляді методичних вказівок щодо проведення експерименту.

Після розробки методики створюється робочий план, у якому вказуються обсяг експериментальних робіт, методи, техніка, трудомісткість та термін виконання. Ефективність проведення експерименту суттєво залежить від вибору засобів виміральної техніки. При вирішенні цих завдань необхідно користуватись інструкціями та ДСТУ [10]. Після завершення теоретичних та експериментальних досліджень проводиться загальний аналіз отриманих результатів, здійснюється зіставлення гіпотези з результатами досліджень. В результаті аналізу розбіжностей уточнюються теоретичні моделі. У разі необхідності проводяться додаткові експерименти. Під час експертного дослідження можуть вноситися корективи до плану його проведення. При цьому внесені зміни у процес проведення експертизи повинні бути задокументовані. Результати екологічної митної експертизи товарів оформлюються у вигляді звіту, що містить експертний висновок. Він повинен складатися із трьох частин – вступної

частини, дослідницької та підсумкової. У вступній частині звіту питання, які ставляться перед екпертом, наводяться у тій формі, в якій вони вказані у постанові про призначення експертизи. У випадку, коли питання сформульоване не відповідно до прийнятих рекомендацій, але його зміст зрозумілий, експерт має право переформулювати його, вказавши, як він розуміє його відповідно до своїх спеціальних знань (з обов'язковим наведенням первинного формулювання). У випадку, коли зміст питання є незрозумілим екперту, він повинен звернутись за поясненнями до замовника експертизи. При наявності декількох питань експерт має право згрупувати їх, виклавши їх у такій послідовності, яка забезпечила б найбільш доцільний порядок дослідження. У висновках надається узагальнення проведеного дослідження, підбиваються підсумки, які представляють собою відповіді на поставлені екперту питання. На кожне з цих питань повинна бути надана відповідь або вказано на неможливість його вирішення. Підсумки є кінцевою метою дослідження. У логічному аспекті підсумок – це судження експерта, яке було зроблене по результатам проведених досліджень на основі виявлених або представлених йому даних про досліджуваний об'єкт та загального наукового положення відповідної галузі знань. Висновки можуть бути стисло оформлені та пронумеровані у вигляді окремих тезисів (положень) або у гранично стислому викладі. При цьому необхідно дотримуватися принципу: у висновках потрібно йти від конкретних до більш загальних положень з акцентуванням уваги на результати дослідження. Для ідентифікаційних досліджень характерні два види підсумків. Останній надається, коли індивідуальна тотожність є неможливою через якісь обставини [7]. При класифікаційних дослідженнях, тобто у випадках, коли встановлюється приналежність об'єкта до

класу екологічної безпеки, категорії, надається класифікаційний підсумок. Об'єкт досліджується без порівняння з іншими об'єктами, а також віднесення його до якого-небудь класу, є кінцевою метою дослідження і зазвичай має самостійне доказове значення. Під час діагностичних досліджень визначаються властивості і стан об'єкта, відповідність або невідповідність екологічним або експлуатаційним нормам (технічний стан: транспортних засобів тощо). Окрім наведеного поділу висновків експерта, існують також і інші, які проводяться за інших обставин. Найбільш поширеним є поділ логічних форм висновків експерта на наступні види: категоричні та ймовірнісні; про можливість та дійсність; однозначні та альтернативні; умовні та безумовні; стверджувальні та негативні; іноді виділяють додатки.

Поділ висновків на категоричні та ймовірнісні проводиться за ступенем їх підтвердження. Ймовірнісний висновок може бути сформульований експертом лише при досить високому ступеню ймовірності встановлюваного факту. Категоричний висновок надається експертом, коли результати дослідження повністю його підтверджують.

У висновках про можливість на відміну від висновків про дійсність констатується не факт об'єктивної дійсності, а лише можливість будь-якої події, явища. Можливість не слід змішувати з імовірністю. Якщо ймовірність – це характеристика нашого знання, яка може збільшуватись відповідно до його поглиблення, то можливість – це об'єктивний стан речей. Можливість встановлюється достовірно, і будучи встановленою, не змінюється від того, реалізувалась вона практично чи ні. Тому не можна плутати ймовірнісні висновки з висновками про можливість. Це може привести до помилок. Висновки про можливість повинні бути сформульовані експертом тільки у тому випадку, коли за допомогою них

вирішується питання не про факт дійсності, а про фактичну можливість будь-якої події, явища. Альтернативний висновок формулюється, коли експерту не вдалося знайти єдиний варіант рішення і підсумком дослідження є декілька варіантів відповіді на поставлені питання. Однозначний висновок надається, коли експерт знаходить єдиний варіант рішення. Умовним називається висновок, в якому його істинність залежить від якої-небудь умови. Безумовний висновок не містить ніяких умов. Негативний висновок констатує відсутність встановлюваного факту, події, явища, властивості. Зазвичай негативний висновок є виправдувальним доказом.

Додатки можуть містити в собі документи, які надав в розпорядження експертів замовник, використані методики оцінювання рівня екологічної або експлуатаційної безпеки, фотографії, таблиці та інші матеріали, які дають змогу зрозуміти отримані в результаті проведеної експертизи висновки. Усі роботи, що виконуються під час експертного дослідження, мають бути задокументовані: умови, при яких відбувалися дослідження (стан навколишнього середовища, час проведення дослідження); результати виміру показників і розрахунків (таблиці, графіки); роздруковані матеріали; фото- та відеоматеріали; копії використаних документів та інші матеріали, необхідні для підтвердження обґрунтованості зроблених висновків [5]. Вся інформація, що представлена в супровідній документації, має бути викладена чітко для однозначного розуміння отриманих висновків. Важлива ясність, системність і послідовність у викладенні матеріалів. Експертний висновок має бути аргументованим, повним, у деяких моментах підтвердженим розрахунками і результатами проведених натуральних або лабораторних випробувань на основі новітніх досягнень науки і техніки у сфері дотримання екологічної та

експлуатаційної безпеки. Усі представлені матеріали повинні бути оформлені у відповідності до ДСТУ [8]. Кожна сторінка має бути підписана експертом, а усі листи прошиваються і скріплюються його печаткою або печаткою експертної організації [3]. Якщо експертиза була комплексною, тоді кожна частина висновків повинна бути підписана тим експертом (експертами), які безпосередньо проводив дане дослідження і сформулював наведені висновки. Якщо висновки робились різними експертами, кожен з висновків має бути підписаний окремо кожним експертом. Висновки готуються у відповідності до встановлених вимог і надаються у митний орган для подальшого прийняття рішення [9]. Окрім висновків експерта, результатом експертизи може бути повідомлення про неможливість надання висновків. Такий документ складається, коли неможливість вирішення поставлених питань очевидна без дослідження. Оскільки дослідження не проводиться, то експертиза не відбулася і експерт ніяких висновків не надає. Якщо поставлене питання виходить за межі спеціальних знань експерта або наданих матеріалів недостатньо для висновку, він у письмовій формі повідомляє митний орган про неможливість надання висновків. Таким чином, екологічна митна експертиза проводиться з використанням існуючих методів та інструментів контролю за дотриманням норм та відповідних правил перетину державного кордону товарами в рамках реалізації державної митної політики. Теоретико-методичний інструментарій проведення екологічної митної експертизи товарів є

одним із елементів, що формує основи ефективної митної політики та дозволяє об'єктивно визначити відповідність товару встановленим вимогам щодо якості в контексті забезпечення екологічної або експлуатаційної безпеки (рис. 2).

Теоретико-методичний інструментарій проведення екологічної митної експертизи товарів включає відповідним чином сформоване науково-методичне забезпечення, що становить методичні основи проведення експертизи [2] з визначенням пріоритетних завдань в межах етапів її проведення та використання як загально-наукових, так і спеціальних методів дослідження. Зокрема, використання того чи іншого метода або їх комбінації обумовлено складністю досліджуваного об'єкта та попередньо сформульованої гіпотези.

Висновок. У статті запропоновано теоретико-методичний інструментарій проведення екологічної митної експертизи товарів, подано складові даного процесу та обґрунтовано логічні зв'язки між ними. Проведення екологічної митної експертизи має сприяти підвищенню ефективності державної митної політики в цілому в частині захисту життя та здоров'я громадян, стати визначальними інформаційно-аналітичним резервом для посилення контролю за дотриманням екологічних норм та відповідних правил перетину державного кордону товарами.

Перспективним напрямом подальших досліджень є формування механізму реалізації ефективної екологічної експертизи в рамках державної митної політики з використанням розробленого теоретико-методичного інструментарію.

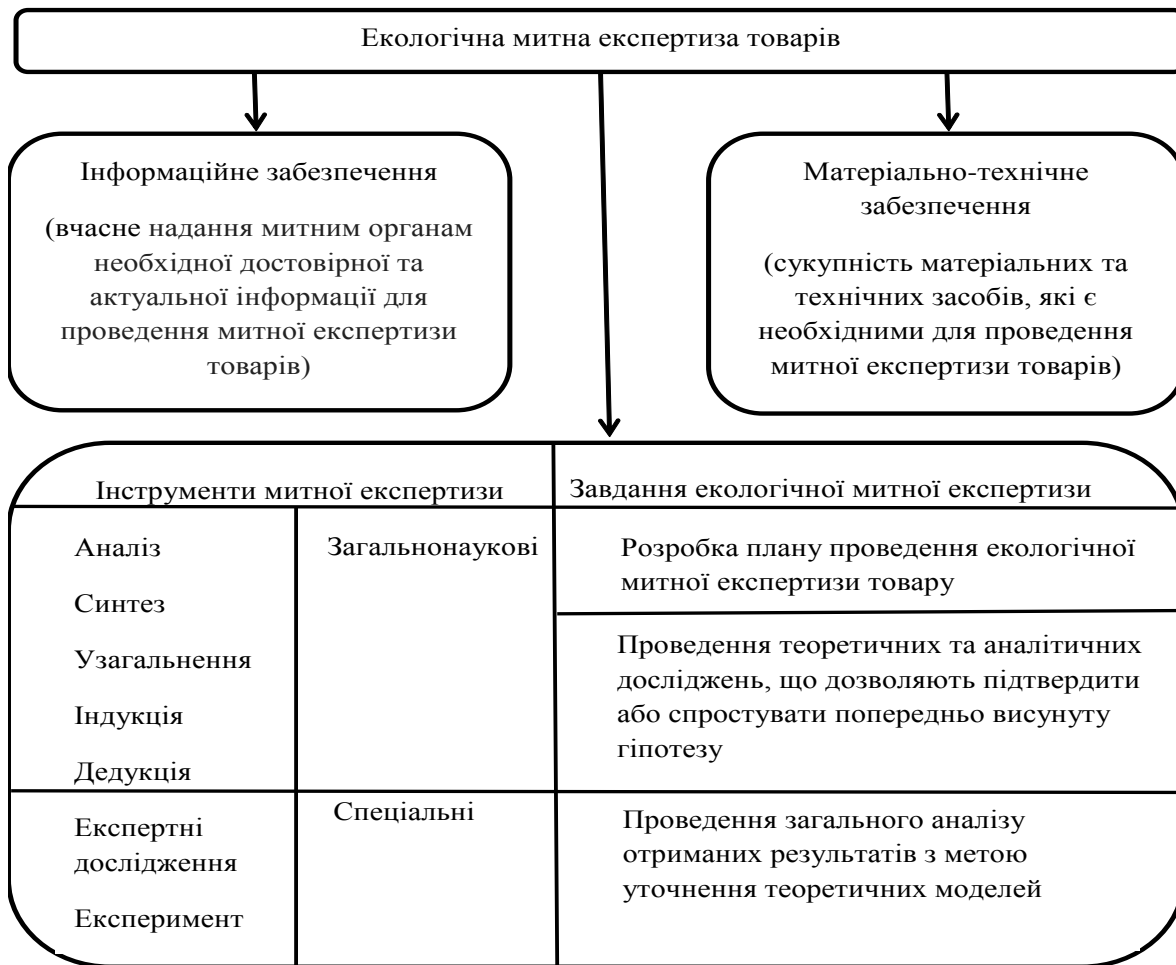

Рис. 2. Теоретико-методичний інструментарій проведення екологічної митної експертизи товарів (розроблено авторами самостійно)

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білецька Л. В., Білецький О. В., Савич В. І. Економічна теорія: Навчальний посібник. Київ, 2009. 688 с.
2. Додін Є. В. Експертиза в митній справі. *Митна справа*. 2001. № 2. С. 3-8.
3. Додін Є. В. Правове регулювання статусу експерта та спеціаліста в митній справі. *Митна справа*. 2004. № 2. С. 3-14.
4. Жиряєва Є. В. Товарознавство: навч. посіб. Київ, 2003. 215 с.
5. Карпенко Г. Л. Організаційно-правовий механізм митних експертиз. *Lex Portus*. Одеса, 2017. № 6 (8). С. 105-111.
6. Красовський П. А. Товарна експертиза: теорія та практика. Київ, 2006. 543 с.
7. Малигіна В. Д. Основи експертизи продовольчих товарів. Київ, 2009. 296 с.
8. Митний Кодекс України від 13.03.2012 р. №4495-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/92-15> (дата звернення: 05.01.2020).

9. Приймаченко Д. В. Митна політика держави та її реалізація митними органами: монографія. Дніпро, 2006. 332 с.

10. Про затвердження Правил користування засобами виміральної техніки у сфері торгівлі, громадського харчування та надання послуг: Наказ Держстандарту України від 24 грудня 2001 р. № 633. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0018-02> (дата звернення: 05.01.2020).

REFERENCES

1. Biletska L. V., Biletskyi O. V., Savych V. I. (2009) *Ekonomichna teoriia* [Economic theory]. Kiev. (in Ukrainian)

2. Dodin Ye. V. (2001) *Ekspertyza v mytnii spravi* [Examination in customs]. *Customs*. no. 2. pp. 3-8.

3. Dodin Ye. V. (2004) *Pravove rehuliuвання statusu eksperta ta spetsialista v mytnii spravi* [The law regulates the status of an expert and a special assistant in the right]. *Customs*. no. 2. pp. 3-14.

4. Zhyriaiieva Ye. V. (2003) *Tovaroznavstvo* [Commodity science]. Kiev. (in Ukrainian)

5. Karpenko H. L. (2017) *Orhanizatsiino-pravovyi mekhanizm mytnykh ekspertyz* [Organizational and legal mechanism of customs examinations]. *Lex Portus*. no. 6 (8). pp. 105-111.

6. Krasovskyi P. A. (2006) *Tovarna ekspertyza: teoriia ta praktyka* [Commodity Expertise: Theory and Practice]. Kiev. (in Ukrainian)

7. Malyhina V. D. (2009) *Osnovy ekspertyzy prodovolchych tovariv* [Fundamentals of examination of food products]. Kiev. p. 296.

8. *Mytnyi Kodeks Ukrainy vid 13.03.2012 r. №4495-VI* [Customs Code of Ukraine dated 13.03.2012 №4495-VI]. Available at: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/92-15> (accessed 05 January 2020).

9. Pryimachenko D. V. (2006) *Mytna polityka derzhavy ta yii realizatsiia mytnymy orhanamy* [Customs policy of the state and its implementation by customs authorities]. Dnieper. (in Ukrainian)

10. *Pro zatverdzhennia Pravyly korystuvannia zasobamy vymiriuvanoi tekhniky u sferi torhivli, hromadskoho kharchuvannia ta nadannia posluh: Nakaz Derzhstandartu Ukrainy vid 24 hrudnia 2001 r. № 633.* [On approval of the Rules for the use of measuring equipment in the sphere of trade, catering and provision of services: Order of the State Standard of Ukraine of December 24, 2001] Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0018-02> (accessed 05 January 2020).

УДК 334.722.24

STRATEGIES OF SMALL FAMILY BUSINESSES SURVIVAL DURING AND AFTER QUARANTINE

*Nazarenko I.L., PhD (economics), associate professor
(Ukrainian State University of Railway Transport)*

The issue of creation of Small Family Business Survival Strategies during and after quarantine has been worked out in the study.

Family business unlike any other type of business has some specific features which might well help it to survive. They are: Strength in unity, Ability to handle conflicts, Fairness, Social